

Et svensk ekspeditionskorps til Sjælland?

DANSK-SVENSK GENERALSTABS-
FORHANDLINGER 1933,
DERES BAGGRUND OG OPFØLGNING

AF

JENS J. K. GREGERSEN

*»Das Kriegsspiel stellt wie alle
übrige Friedensarbeit...eine Vorbereitung
auf mögliche Fälle dar,
um dann, wenn die politische Führung
es verlangt, für diese Fälle
einsatzbereit zu sein«¹.*

I den historiske faglitteratur om 1930'ernes nordiske udenrigs- og sikkerhedspolitik spiller de militære stabe, deres planlægning og indbyrdes kontakter en perifer rolle. En undtagelse er kontakterne mellem den finske og svenske generalstab, som i 1938-1939 medvirkede til udarbejdelsen af planen for Ålandsøernes befæstnings- og forsvarsforhold – den såkaldte »Stockholmplàn«².

Det er de politiske beslutningstagere, der fremstilles som initiativtagere til og drivende kraft i udarbejdelsen og effektueringen af en række typisk bilaterale aftaler af militær karakter i slutningen af 1930'erne. Men aftalerne var reelt kun en politisk bekræftelse af allerede indgæede præliminære militære overenskomster.

De militære kontakter var for de dansk-svenskes vedkommende knyttet allerede i tiårets begyndelse. De finsk-svenske kontakter var etableret i årene umiddelbart efter afslutningen af den finske frihedskrig i 1918.

¹ Tysk krigsspil, 1938, citeret efter Carl-Axel Gemzell, Raeder, Hitler und Skandinavien. Der Kampf für einen maritimen Operationsplan, Lund 1965, p. 134.

² Krister Wahlbäck, Finlandsfrågan i svensk politik 1937-1940, Stockholm 1964 (Wahlbäck-1964).

Kontakterne havde dog et andet sigte end at forberede militære aftaler af begrænset omfang og rækkevidde: Den svenske generalstab benyttede dem også som informationskanal i forbindelse med udarbejdelse af planer om militær hjælp, der indenfor rammerne af Folkeforbundets militære sanktionssystem skulle ydes »vissa nordiska länder«³ i tilfælde af en stormagts uprovokerede angreb. Herved forstod man i den svenske planlægning Danmark og Finland men ikke Norge. Hverken norske eller svenske militære planlæggere anså i 1930'erne norsk sikkerhed for truet⁴.

Mens kontakterne mellem den svenske og finske generalstab og den svenske militære planlægning af hjælp til Finland i 1930'erne er blevet grundigt undersøgt i flere fremstillinger⁵, har kontakterne mellem den danske og svenske generalstab og forhandlingerne om at undsætte Danmark i tilfælde af en tysk aggression hidtil kun været behandlet i meget begrænset omfang⁶.

Jeg vil i denne artikel nærmere undersøge et initiativ fra militær side til dansk-svensk samarbejde i 1933. De spørgsmål jeg navnlig vil fokusere på er: Hvad var indholdet i dette initiativ og de dansk-svenske generalstabsforhandlinger i øvrigt? Hvad var baggrunden for initiativet og de efterfølgende militære forhandlinger? Hvordan blev det fulgt op, og hvordan kan det placeres i sammenhæng med 1930'ernes øvrige nordiske samarbejdstiltag?

Artiklen bygger på en systematisk gennemgang af kildemateriale fra de nordiske militære stabe, de socialdemokratiske partiarkiver, samt danske, norske og svenske udenrigsministerielle akter⁷; men med tyngdepunktet

³ Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsen avgivet av 1930 års försvarskommission, Statens offentliga utredningar 1935:38-43, Stockholm 1935 (SOU 1935), bd. 38, p. 164.

⁴ »...Norge är ju ett bland de få länder i Europa, som tack vara sitt läge kan ha råd att in i det sista driva en relativt tyskfiendtlig politik«. C. A. Ehrensvärd - Chefen för Försvarsstaben, oktober 1938, i Ehrensvärds arkiv, Riksarkivet, Stockholm. Nils Ørvik, Sikkerhetspolitikken 1920-1939, bd. II, Oslo 1961, p. 37.

⁵ Ud over Wahlbäck-1964 navnlig Martti Turtola, Från Torne älv till Systerbäck. Hemligt försvarssamarbete mellan Finland och Sverige 1923-1940, Jyväskylä 1987 (Turtola).

⁶ Krister Wahlbäck, »Danmark, Tyskland och Norden. Några synpunkter kring ett arbete om dansk utrikespolitik 1933-1940« i (Svensk) Historisk Tidskrift 1967 (Wahlbäck-1967), p. 242 ff, samt Wahlbäck-1964, p. 374 f. Se desuden W. M. Carlgren, Mellan Hitler och Stalin, Uddevalla 1981, p. 10 f. Arvid Cronenberg behandlar i sin artikel »Krigsfall Tyskland« Tysklands ställning i svensk krigsplanläggning, men uden at komme nærmere ind på de dansk-svenske militære kontakter. Cronenberg, »Krigsfall Tyskland. Planering, mobilisering och uppmarch« i Bo Hugemark (red.), Urladdning. 1940 - Blixtkrigens år, Stockholm 1990, p. 217-257.

⁷ Dette materiale ligger også til grund for mit speciale »Nordisk forsvarssamarbejde? En undersøgelse af nordiske militære samarbejdsbestrebelse og af deres forudsætninger 1933-1939, med særlig henblik på spørgsmålet om støtte til Danmark«, Institut for Samtidshistorie, Københavns Universitet, 1988.

på upubliceret kildemateriale af svensk proveniens. De væsentligste kilder er hér forsvarskommissionens arkiv og forskellige dele af generalstabens hemmelige arkiv, herunder det meget omfangsrige materiale, som stabens centralafdeling har afsat i forbindelse med arbejdet for forsvarskommissionen 1930-1935⁸.

Kontakterne og forhandlingerne mellem den danske og svenske generalstab har derimod ikke efterladt spor i danske arkiver. Det kan der være flere forklaringer på. De danske stabsofficerer, der var i kontakt med den svenske generalstab, søgte med forsæt at begrænse personkredsen med kendskab til kontakterne og forhandlingerne mest muligt. Oberst Helge Bennike, der fra maj 1936 og indtil oktober 1937 var den danske generalstabs kontaktperson til svenskerne, understregede over for den svenske major C. A. Ehrensvärd, at »alle Henvendelser... maa blive sendt til mig personlig, saa at ikke andre af Generalstabens Personale end dem, jeg selv... vælger... faar Kendskab til Sagen«⁹. Heri lå muligvis foruden et sikkerhedshensyn en erkendelse af, at de dansk-svenske militære samarbejds-kontakter havde bevæget sig ud over, hvad der – fra dansk side – var politisk rygdækning for. En anden forklaring på de danske arkivers tavshed kan være, at generalkommandoen den 9. april 1940 lod udsende en ordre om, at alt materiale »med Front mod syd« skulle brændes¹⁰.

Den svenske forsvarskommission, 1930-1935: Tyskland sættes i fokus

I efteråret 1930 nedsatte den svenske regering Carl Gustav Ekman (Frisinnade folkpartiet) en forsvarskommission med socialdemokraten – den tidligere forsvarsminister – Per Albin Hansson som formand. At netop denne blev valgt til formand og fungerede som sådan frem til han blev statsminister i efteråret 1932 øgede uden tvivl kommissionens politiske indflydelse. Hansson var fortsat ordinært medlem af forsvarskommissionen indtil juni 1934.

Kommissionens målsætning var at tilpasse omfanget af den svenske forsvarsorganisation til den omkostningsramme, der var blevet fastlagt i forbindelse med den af Hansson gennemførte forsvarsbeslutning i 1925 –

⁸ For en mere udførlig beskrivelse af kildematerialet se min artikel »Nordisk forsvarssamarbejde i stormagternes skygge« i 1066 - Tidsskrift for Historisk Forskning 1988, nr. 5-6, p. 43-55 (Gregersen-1988).

⁹ Helge Bennike - C. A. Ehrensvärd, 1. maj 1936. Generalstabens hemliga handlingar (GA), Centralavdelningen (CA), Serie F, Operationshandlingar, J:D, nr. Ia 6, i Krigsarkivet, Stockholm (Kra).

¹⁰ Generalkommandoen - Krigsministeriet, 20. april 1940. Generalstabens operationssektions arkiv: kopibog 1. halvår 1940, D 54, i Rigsarkivet, København.

reelt en nedrustningsbeslutning. Under indtryk af fascismens øgede styrke og den stigende usikkerhed i det internationale system blev kommissionens virksomhedsområde efterhånden forskubbet og betydeligt udvidet. Dens arbejde kom derved på afgørende vis til at præge den svenske krigsplanlægning frem til udbruddet af anden verdenskrig. Til de væsentlige indslag i kommissionens arbejde hørte de strategiske undersøgelser, der blev gennemført indenfor rammerne af den såkaldte »militære underkommission«. De strategiske undersøgelser var på forhånd udset til at være grundlaget for underkommissionens øvrige arbejde. Den militære underkommission skulle – under hensyntagen til forskellige, *sandsynlige* krigssituationer – skitsere en forsvarsorganisation, der ville være i stand til at opretholde landets territorielle integritet og politiske uafhængighed, og som desuden rummede mulighed for en formålstjenlig deltagelse i »sanktionsåtgærdter enligt akten för Nationernas förbund ...«¹¹.

De meget omfattende militærstrategiske undersøgelser blev primært udarbejdet i generalstabens centralafdeling – den afdeling der også var ansvarlig for armeens operative planlægning. Afdelingen blev 1931-1935 ledet af oberstløjtnant Axel Rappe. Til sin hjælp havde han flere meget innovative og karrierebevidste yngre officerer med tilknytning til det opinionsdannende Ny Militär Tidskrift (NMT)¹². NMT-kredsen advokerede aktivt for en modernisering af det svenske forsvar og havde i programskriftet »Antingen – Eller« kraftigt anbefalet, at Sverige, i overensstemmelse med dets forpligtelser som medlem af Folkeforbundet, skulle tage del i militære sanktioner i tilfælde af et uprovokeret sovjetisk angreb på Finland¹³. Flere af kredsens medlemmer ville i løbet af få år indtage centrale poster i den svenske forsvarsledelse. Rappe var således stedfortrædende forsvarsstabschef 1940-1941, samt derefter bl.a. »militärbefälhavare« over de svenske styrker ved grænsen til Norge 1942-1944. NMT-kredsens leder, major Helge Jung, der var forsvarskommissionens armésekreter¹⁴, var øverstbefalende for det svenske forsvar 1944-1951; mens C.A.Ehrensverd blev ordinær chef for forsvarsstaben under 2.

¹¹ »Utdrag av protokoll hållet hos 1930 års försvarskommission den 14. feb. 1931« i Ehrensverds arkiv.

¹² NMT-kredsen og dens betydelige indflydelse på den svenske forsvarskommissions arbejde er behandlet af Arvid Cronenberg i Militär Intressegrupp-politik. Kretsen kring Ny Militär Tidskrift och dess väg till inflytande i 1930 års försvarskommission, Kristianstad 1977 (Cronenberg-1977).

¹³ Helge Jung (red.), Antingen - Eller. Freds- och försvarsproblemet i saklig belysning, Stockholm 1930.

¹⁴ Cronenberg fremhæver netop Jungs store indflydelse på P.A.Hansson. Cronenberg-1977, p.107 f.

verdenskrigs sidste del og siden hærchef. Sidstnævnte var mere end nogen anden dynamoen i de interskandinaviske militære kontakter. Han var arkitekten bag den gældende forsvarsplan fra 1927 og igen bag den, der blev fremsat i 1939. Han var desuden udenrigsminister Rickard Sandleres militære rådgiver under Ålandsforhandlingerne 1938-1939.

Centralafdelingen havde oprindeligt lagt tyngden på undersøgelser af Sovjetunionen som trussel mod Sveriges sikkerhed og i denne forbindelse fokuseret på Finlands betydning som muligt operationsområde¹⁵. Under indtryk af de nye politiske forhold i Tyskland blev interessen fra vinteren 1932-1933 også rettet mod dette land og mod Danmark. Ændringen af fokus mundede foreløbig ud i tre studier baseret på offentligt tilgængeligt kildemateriale og relativt begrænsede svenske efterretningsoplysninger. Studierne beskrev Sveriges forhold og muligheder i forbindelse med en direkte eller indirekte tysk aggression: »T:1« – isoleret krig mellem Tyskland og Polen, »T:2« – tysk (eller tysk-sovjetisk) angreb på Danmark og »T:3« – tysk angreb på Sverige¹⁶. Studie T:2 skitserede tre mulige operationer indenfor rammerne af Folkeforbundets sanktions-system:

1. En offensiv over Westfalen og Hannover mod Kielerkanalområdet, Jylland og Fyn primært v.h.a. franske tropper,
2. et svenskt indgreb på den jyske krigsskueplads ved en direkte overførsel af styrker til den mellemste og nordligste del af Jylland,
3. et svensk indgreb på Sjælland¹⁷.

I de fortsatte militærstrategiske undersøgelser valgte man udelukkende at koncentrere sig om det tredje alternativ, overførsel af et svensk ekspeditionskorps til Sjælland. Et indgreb i Jylland med svenske stridskræfter anså centralafdelingen for uhensigtsmæssigt, med mindre en stærk vestmagtflåde kunne beskytte troppeoverførslen mod tyske angreb. Afdelingen slog fast, at Tyskland ville have alt for let ved kontinuerligt at føre store troppekontingenter op gennem Jylland¹⁸. Derved ville virkningerne af indgrebet blive afgørende reduceret. Desuden fremholdt de svenske planlæggere, den strategiske interesse Sverige havde i at sikre

¹⁵ Turtola, p. 113 ff.

¹⁶ GA/CA/Serie F, 1930 års försvarskommission, HB:11-13, KrA. Bemærk at studierne blev udarbejdet før den tysk-polske pagt fra 1934, og mens der endnu fandt et omfattende tysk-sovjetisk militært samarbejde sted.

¹⁷ »Granskning av förutsättningarna för tyska (tysk-ryska) anfall mot Danmark samt behovet av sanktionsstridskrafter till Danmarks understöd«. Ibid., HB:12. Desuden indarbejdet i »krigsfall B:2«. Ibid., HB:10.

¹⁸ »Sveriges försvar genom sanktionsingripande«, Armésammanfattningen. Ibid., A IV 62.

Sjælland fremfor Jylland. Et tysk angreb på Sverige anså man i det store og hele for udelukket, hvis Sjælland ikke var i tysk besiddelse¹⁹. Det betød, at Sjælland havde central betydning for et svensk forsvar mod Tyskland. Og netop Sjælland var også i fokus for de detailundersøgelser, der i foråret og sommeren 1933 fulgte studierne op.

Svenske detailundersøgelser, forår og sommer 1933

Den 25. april 1933 bad centralafdelingen afdelingschefen for generalstabens kommunikationsafdeling, Carl Ljungberg, om at udarbejde en kommunikationsteknisk redegørelse for mulighederne for at overføre 2-3 »fordelninger«²⁰, dvs. ca. 40.000-60.000 mand, med tilhørende train til Sjælland. Ljungbergs svar indholdt foruden den skriftlige redegørelse en detaljeret teknisk beskrivelse af danske og svenske Øresundshavne, en opstilling af den i de svenske sundhavne hjemhørende tonnage, afstand og sejltid mellem en række danske og svenske Øresundshavne, samt en tidsplan for de svenske styrkers transitering under varierende forudsætninger. Der var således tale om en meget grundig og veldokumenteret redegørelse.

Kommunikationsafdelingen fandt, at »överförandet från Skåne till Danmark av två-tre förd(elningar) m.m. (är) lätt att organisera«, fordi man kunne anvende de eksisterende rutefærger. Blev en overskibning koncentreret om ruterne Helsingborg-Helsingør og Malmø-København evt. suppleret med Landskrona-København, mente afdelingen, at troppeoverførslen kunne påbegyndes indenfor 12 timer, hvis de svenske styrker allerede var mobiliseret og koncentreret i Skåne. På 3. operationsdag ville den første fordelning være overført i sin helhed, og på 9. operationsdag ville overførslen være bragt til ende.

Skete overskibningen derimod uden forudgående mobilisering og koncentreret, tegnede der sig et noget andet og vanskeligere billede. Overskibningen kunne i denne situation først påbegyndes fra Helsingborg og Landskrona på 8. operationsdag og på 9. dag fra Malmø. Det samlede troppekontingent ville først være overført til Sjælland i løbet af 18. operationsdag²¹.

¹⁹ »Studie av de strategiska förutsättningarna för genomförande av tyska anfall mot vårt land«. Ibid., HB:13.

²⁰ En »fordelning« kan bedst oversættes med division. Svarer til ca. 20.000 mand.

²¹ »Kortfattad kommunikationsteknisk utredning av möjligheterna att från Skåne till Sjælland överföra två-tre förd(elningar) jämte erforderliga arméförband m.m. under vissa angivna förutsättningar«, den 4. juli 1933, med 7 bilag. GA/CA/Serie F, 1930 års försvarskommission, HB: 57 c, KrA.

De svenske planlæggere var sig fuldt bevidste om risikoen for tyske luftangreb mod havneanlæg, fartøjer og jernbanestationer i forbindelse med eller forud for en overførsel af svenske tropper. Derfor foreslog kommunikationsafdelingen, at troppetransporten kunne gennemføres om natten og »fordelas på Öresundskustens små fiskehamnar... med begagnande av till hamnarna samlade fiskebåtar och pråmsläp till motsvarande hamnar på danska sidan«²².

I et promemoria udarbejdet for centralafdelingen af den meget indflydelsesrige kystartilleriofficer Rudolf Kolmodin blev behovet for kyst- og luftværnsartilleri samt minering af Øresundsområdet, for at sikre en overskibning fra Skåne til Sjælland mod tyske angreb, nærmere undersøgt. Kolmodin pegede heri bl.a. på nødvendigheden af en koordineret indsats mellem dansk og svensk kystartilleri²³. Hovedtrækkene af de svenske overvejelser om sikring af troppetransporterne fremgår af kort 1.

Forberedende generalstabsforhandlinger i København, maj 1933

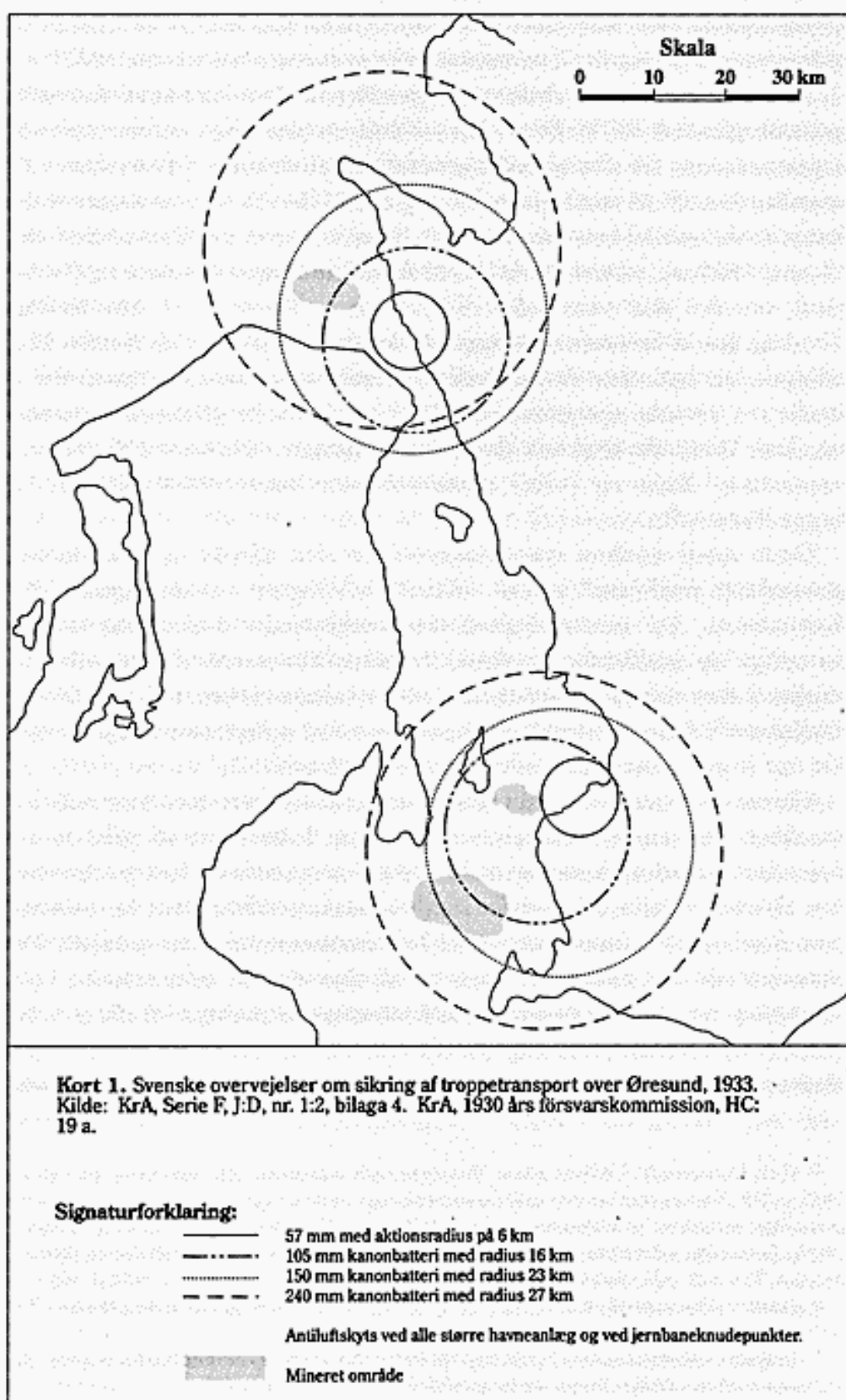
Den svenske generalstab havde løbende været i kontakt med den finske generalstab siden 1925. Forsvarskommissionens arbejde krævede imidlertid en ajourføring af de allerede indhentede meget omfattende finske informationer og efterretningsoplysninger. I vinteren 1930-1931 og igen i efteråret 1931 var svenske officerer på flere fortrolige besøg i Finland. Derved modtog staben supplerende oplysninger om bl.a. transportmuligheder for svenske stridskræfter, om jernbane- og havneanlæg og om de finske forsvarsplaner²⁴.

I foråret 1933 ønskede man på tilsvarende måde at følge studierne vedr. svensk hjælp til Danmark op. Navnlig var centralafdelingen interesseret i at indhente troværdige oplysninger af operativ og kommunikationsteknisk art hos den *danske generalstab*. Eftersom centralafdelingen ville gå udenom den officielle svenske udenrigsrepræsentation i forbindelse med henvendelsen til den danske generalstab, henvendte lederen af centralafdelingens operative enhed, kaptajn C. A. Ehrensvärd, sig den 18. maj direkte til chefen for den danske generalstabs general-

²² Kommunikationsafdelingen foreslog flg. ruter: Höganäs-Gilleleje, Viken-Hornbæk, Hålsingborgs kopparverk-Snekkersten, Rå-Sletten, Ålabodarna-Rungsted, Borstahusen-Vedbæk, Barsebäckhamn-Tuborg og Limhamn-Drager. Ibid., bilaga 2.

²³ »PM rörande behov av kustartilleri för förhindrande av tysk-ryska sjöstridskrafter att ingripa mot svenska överskeppningar från Skåne till Sjælland«. GA/CA/Serie F, 1930 års försvarskommission, HC: 19 a, KrA.

²⁴ Turtola, p. 131 ff.

stabsafdeling, oberstløjtnant Ebbe Gørtz, som han kendte personligt fra sidstnævntes deltagelse i en svensk militærøvelse i sommeren 1931²⁵.

Efter at Gørtz havde drøftet spørgsmålet med sin nærmeste foresatte, generalstabschef W.W.Prior, kunne han et par dage senere indbyde repræsentanter for den svenske generalstab til et møde i København fra mandag den 22. til onsdag den 24. maj 1933. Gørtz's forventninger til det forestående møde kommer tydeligt frem i svaret til Ehrensvärd den 21. maj 1933: »... vi kan da fra kl. 15 fortsætte Dagen igennem og Natten med, om det skal være uden Afbrydelse ... Bliver vi så ikke færdige Tirsdag, kan vi fortsætte Onsdag med følgende Dage til Vejs Ende«. Han tilføjede, at han efter det indledende møde ville have mulighed for at drøfte evt. svenske spørgsmål med Prior og chefen for generalkommandoen, Erik With. De følgende dages forhandlinger ville herved få en mere »autoritativ Basis og (ville) dermed blive(r) mere tilfredsstillende for begge Parter«²⁶.

Dette møde mellem repræsentanter for den danske og den svenske generalstab fandt sted privat – i Gørtz's lejlighed i Gothersgade 109 i København. En omstændighed der understreger kontaktens strengt fortrolige og inofficielle karakter. Foruden Gørtz selv deltog sektionschefen i den danske generalstabs efterretningssektion, kaptajn Gullak Gullaksen²⁷. Fra svensk side deltog Ehrensvärd og løjtnant Gustaf Sergel. De var begge tjenestegørende i centralafdelingen.

Ehrensvärd understregede straks ved mødets start dets rent militære karakter. Der kunne ikke gives nogen som helst løfter af politisk art. Formålet var udelukkende at indhente egnet materiale i forbindelse med den almene revision af planerne for de svenske stridskræfters anvendelse, som fandt sted i *sammenhæng* med forsvarskommissionens arbejde. Ehrensvärd lod det samtidigt være op til den danske generalstabs egen vurdering, om informationer og efterretningsoplysninger skulle »... begränsas till centralavd(elingen), till underkommissionen eller föreläggas försvarskommissionen i dess helhet«²⁸. Kun på et punkt er den danske

²⁵ C.A. Ehrensvärd, I Rikets tjänst. Händelser och människor från min bana, Stockholm 1965, p. 109. Ehrensvärd havde i andre sammenhænge understreget ønskværdigheden af tætte personlige kontakter til fremmede magters militærer. Efter Ehrensvärds mening medførte stærke personlige relationer, at man i højere grad kunne sikre sig »tillförlitliga uppgifter«. Samme, Vett och vilja. Studie över svenska försvarsprinciper, Stockholm 1957, p. 103.

²⁶ Gørtz - Ehrensvärd, den 21. maj 1933. GA/CA/Serie F, Operationshandlingar, J:D, nr. 1:1, KrA.

²⁷ Gullak Gullaksen var en god ven af Helge Jung. Se brev Gullaksen - Jung den 25. oktober 1934 i Helge Jungs arkiv, serie F I, vol. 5, KrA.

²⁸ »Kaptan Ehrensvärds föredragning den 22. maj 1933«. GA/CA/Serie F, Operationshandlingar, J:D, nr. 1:1, bilage 1, KrA.

holdning hertil kendt: Omtalen af en forestående udbygning af det københavnske luftforsvar v.h.a. primært ældre 75 mm luftværnskanoner. Denne udbygning havde den danske generalstab holdt hemmelig for de danske politikere. Gørtz krævede derfor, at »denna luftvärnsorganisation icke meddelades politiska myndigheter i Sverige«²⁹. En gennemgang af kildematerialet på de, af Ehrensvärd omtalte, tre niveauer indicerer imidlertid, at kun hovedtrækkene af de dansk-svenske drøftelser måtte videregives til selve forsvarskommissionen og dennes parlamentariske medlemmer.

Drøftelserne og informationsudvekslingen koncentrerede sig om:

- Danmarks militærgeografiske forhold og de sandsynlige tyske operationsretninger³⁰,
- Tysklands militære rustninger og størrelsen af de styrker, der sandsynligvis ville blive sat ind mod Danmark,
- de krav der ville blive stillet til danske forsvarskræfter ved et tysk angreb,
- forudsætningerne for at det danske forsvar med dets daværende organisation kunne løse sine opgaver,
- behov for sanktionsstridskræfter i tilfælde af et tysk angreb³¹.

Desuden diskuterede man, hvordan en overskibning af svenske tropper kunne organiseres under hensyntagen til risikoen for indgreb fra fjendtlige land-, sø- og luftmilitære stridskræfter³².

Den danske generalstab forestillede sig, iflg. det svenske mødereferat, at der ville blive indsat 2 tyske divisioner sandsynligvis på Sjællands vestkyst, og at hele den tyske landgangsoperation ville være gennemført indenfor 24 timer. De danske stridskræfter skulle derfor samles ved landstigningsområderne indenfor 8-10 timer for hurtigst muligt og senest på 2. dagen efter landgangen at overgå til angreb. Lykkedes dette modangreb ikke, havde det danske forsvar forfejlet sin primære opgave. Det skulle derefter optage et henholdende forsvar. Det endelige forsvar, ventede Gørtz, skulle finde sted omkring landskabsfortrængningen Roskilde-Tune-Karlsunde (Tunestillingen)³³. Denne var ganske vist ikke

²⁹ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben i Köpenhamn den 22.-24. maj«. Ibid.

³⁰ »Danska militärgeografiska förhållanden samt sannolika tyska operationsriktningar«. Ibid., bilaga 2.

³¹ »Danska försvarsmöjligheter gentemot angrepp från Tyskland«. Ibid., bilaga 3.

³² »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben i Köpenhamn den 22.-24. maj«.

³³ »Danska försvarsmöjligheter gentemot angrepp från Tyskland«.

længere indrettet til forsvar, men havde med sine defensive egenskaber alligevel en vis værdi.

For bedre at kunne danne sig et korrekt billede af hvor stor en styrke, der skulle indsættes fra svensk side for at støtte forsvaret af Sjælland ved Tunestillingen, gennemførte Gørtz, Ehrensvärd og Sergel den 24. maj en kortere studietur til området. Desuden besøgte de et muligt tysk landgangsområde ved Køge Bugt³⁴.

En sammenligning af de af Gørtz videregivne oplysninger om den danske forsvarsplanlægning, forsvarsorganisation og forsvarsevne med den faktiske planlægning, som den gengives i det overleverede danske militære kildemateriale³⁵, giver indtryk af en meget åben og virkelighedsnær information. Centralafdelingen fik herigennem – på godt og ondt – tegnet et korrekt billede af Danmarks forsvarsmuligheder i.f.m. en tysk aggression. Informationer der fuldt ud blev indarbejdet i den militære underkommissions senere studier. Ehrensvärd fremhævede i sin efterfølgende rapport, at »en fast grund erhållits för att inför försvarskommissionen kunna framlägga huvuddragen av Danmarks militärpolitiska läge«. Han vurderede, at man, i betragtning af at der ikke kunne forventes indsat mere end »högst 2 svaga, danska operativa enheter«, måtte regne med, at »minst 3 sanktionsdivisioner erfordras för försvaret av Tune-stillingen«³⁶. Dette var således noget mere, end man havde forestillet sig fra den svenske generalstabs side i april, forud for drøftelserne i København i maj.

Generalstabsforhandlinger i København, oktober 1933

Ehrensvärd understregede i sin rapport efter mødet i København den 22.-24. maj nødvendigheden af fornyede forhandlinger med danskerne for at kunne bedømme behovet for et indgreb på Sjælland *fortsat* ud fra et rent militært synspunkt. Ikke mindst fordi »man i Danmark ännu synes hava en något föråldrad uppfattning om flygvapnets betydelse«³⁷. Eh-

³⁴ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben i Köpenhamn den 22.-24. maj».

³⁵ Planerne for Sjællands forsvar blev i lighed med andet militært materiale brændt den 9. april 1940. Ole Isgaard Olsen har i *Planlægningen af det sjællandske landforsvar 1922-1940*, København 1985 (Olsen) fremlagt resultaterne af en omfattende rekonstruktion.

³⁶ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben i Köpenhamn den 22.-24. maj».

³⁷ *Ibid.* Det var først ved den danske generalstabsøvelse i juni måned 1936, at fjendtlige taktiske og strategiske flyverangreb blev introduceret som en reel fare i den danske militære planlægning. Olsen, p. 79.

rensvård pegede desuden på, at det ville være nødvendigt at forhandle om »det rationella sättet för organisationen av ett överskeppningsföretag«³⁸.

Mødet i maj 1933 havde karakter af mere indledende drøftelser. Det blev nu fulgt op af egentlige forhandlinger på højt niveau i København den 5. og 6. oktober 1933. Ved dette møde deltog Gørtz, og selve lederen af den militære underkommissions strategiske undersøgelser, oberstløjtnant Axel Rappe, sammen med Gustaf Sergel. Centralafdelingen indhentede forud for mødet oplysninger fra forskellige berørte enheder, om hvad de ønskede belyst ved forhandlingerne med danskerne³⁹. Afdelingen forelagde bl.a. et VPM om forberedelse af samarbejde vedr. luftbevogtning mellem Danmark og Sverige for chefen i det svenske udenrigsministeriums politiske afdeling, baron H. Beck-Friis. Dets indhold var derefter blevet diskuteret med »kabinetssekretæren« (dette svarer til statssekretæren i øvrige ministerier og var således udenrigsministerens nærmeste embedsmand), baron C. Hamilton, der efter en samtale med udenrigsministeren, Rickard Sandler, den 13. september 1933, gav »chefen för generalstaben tillstånd att i samråd med danska generalstaben verkställa det föreslagna förberedelsesarbetet«⁴⁰.

Denne godkendelse er interessant, fordi den udgør en undtagelse. Forud for mødet i maj måned havde centralafdelingen ikke indhentet godkendelse i ministeriet. Afdelingen informerede heller ikke udenrigsministeriet om, hvad den i øvrigt ville diskutere med den danske generalstab under mødet i oktober måned. Der var med andre ord en klar skillelinje mellem de mere begrænsede samarbejdsforhandlinger, hvori luftbevogtningsspørgsmålet indgik, og så forhandlingerne om militær støtte til Danmark. Disse foregik tydeligvis uden ministeriets accept eller viden.

Spørgsmålet om samarbejde mellem de to landes luftbevogtninger var oprindeligt blevet rejst af Gørtz ved mødet i maj. Det rummede hverken

³⁸ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben i Köpenhamn den 22.-24. maj«.

³⁹ »VPM angående förberedandet av samarbete i luftbevakningshänseende mellan Sverige och Danmark«. GA/CA/Serie F, Operationshandlingar, J:D, nr. 1:2, KrA. »VPM angående ifrågasatt anslutning mellan svenska och danska luftförsvarens förbindelsesnät«. Ibid. »VPM angående vad som bör meddelas danska generalstaben rörande eventuellt samarbete beträffande luftbevakningen«. Ibid., nr. 1b 2. »PM rörande önskemål ifråga om kustartilleriförsvar vid Öresund, som måste åstadkommas genom Danmarks försorg«. GA/CA/Serie F, 1930 års försvarskommission, HC: 22 d, KrA.

⁴⁰ Påtegning på »VPM angående förberedandet av samarbete i luftbevakningshänseende mellan Sverige och Danmark«.

de store folkeretslige eller tekniske problemer og man blev derfor enige om visse foreløbige foranstaltninger vedr. en koordination mellem de to landes luftbevogtningssystemer⁴¹. Umiddelbart så det altså ud som om, at dette samarbejde var let at effektuere. Der kom imidlertid til at gå næsten 5 år med megen forhandling og endnu mere korrespondence, før en aftale blev sluttet formelt. Det skete først med den aftale som Gørtz indgik den 26. september 1938 med major O. E. Sundell, der repræsenterede den svenske forsvarsstab⁴².

Vedrørende spørgsmålet om svensk hjælp til Danmark redegjorde Rappe for, hvordan de oplysninger, som den danske generalstab havde givet i maj, var blevet bearbejdet af den svenske generalstab. En redegørelse han gentog overfor den kommanderende general, generaløjtnant Erik With, og generalstabschefen W. W. Prior under en »uppvaktning« den 6. oktober om aftenen⁴³. Med hensyn til svenskernes overvejelser om at sikre overskibningen til Sjælland ved hjælp af kystartilleri, fremhævede Rappe ønskværdigheden af, at man fra dansk side spærrede Drogden v.h.a. miner og ved opstilling af let og middelsvært artilleri på Saltholm og Amager, samt sikrede Køge Bugt mod tyske stridskræfters ophold der⁴⁴. Så omfattende sikringsforanstaltninger var mere end Gørtz kunne love. Spørgsmålet om Øresunds sikring og navnlig Københavns kystdefension var tilbagevendende konfliktstof mellem hæren og søværnet. Der var betydelig uenighed om, hvordan disse opgaver skulle håndteres og af hvem⁴⁵. Gørtz svarede derfor, at spærringen af Drogden indgik i de danske planer, og at de på Amager allerede i fredstid opstillede batterier formentlig ville kunne løse de nødvendige flankeringsopgaver. Med hensyn til spørgsmålet om sikring af Køge Bugt var dette imidlertid et problem, der »för närvarande icke med säkerhet kunde lösas«.

Rappe bad desuden om nogle kompletterende oplysninger vedr. koncentrerings- og underholdsmuligheder for de svenske tropper, der

⁴¹ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben oktober 1933«. GA/CA/Serie F, Operationshandlingar, J:D, nr. 1:2, KrA.

⁴² »Plan för samarbete mellan den danska och svenska luftbevakningen«, den 30. september 1938. Udenrigsministeriets arkiv, København (UM): 13 D 22. Det er således ikke korrekt, når Sjøqvist anfører, at disse forhandlinger først blev påbegyndt efter det nordiske udenrigsministermøde i København den 22.-24. juli 1938. Viggo Sjøqvist, Danmarks udenrigspolitik 1933-1940, København 1966 (Sjøqvist), p. 266.

⁴³ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben 1933«.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Gunnar Bo Clausen, »Forholdet mellem den danske hær og det danske søværn 1932-1934. Forhandling eller konflikt?« Tidsskrift for søværn 1981, p. 387 f, samt p. 408 ff.

ville blive overført til dansk territorium⁴⁶. Iflg. det svenske referat lovede Gørtz at lade en sådan undersøgelse udarbejde og oversende til den svenske generalstab. En svensk officer burde derefter »inträffa i Köpenhamn för att därstädes i detalj undersöka möjligheterna«⁴⁷. En undersøgelse som den nævnte findes hverken i den danske eller svenske generalstabs akter. Der er heller ikke spor af, at der var nogen svensk officer i København for at diskutere koncentrerings- og underholdsspørgsmål i relation til et svensk indgreb. Efter alt at dømme mente centralafdelingen, at en sådan detailplanlægning var unødvendig, så længe underkommissionen ikke havde taget endelig stilling til planerne. En tilsvarende påtegning blev nemlig gjort på rapporten fra forhandlingerne⁴⁸.

Den militære underkommission afslutter sit arbejde.

Overførsel af et ekspeditionskorps anbefales

Den militære underkommission afsluttede sit arbejde i 1934. Som nævnt havde den forsvarsaktivistiske kreds af officerer med tilknytning til Ny Militär Tidskrift haft en afgørende indflydelse på kommissionens arbejde og navnlig på de strategiske undersøgelser, der var fundamentet for underkommissionens øvrige arbejde. Derved var der en umiskendelig sammenhæng mellem kommissionens synspunkter og generalstabens.

NMT-kredsen havde siden slutningen af 1920'erne – ved bevidst at bruge henvisningen til Sveriges forpligtelse som medlem af Folkeforbundet til at medvirke ved sanktionsindgreb i Østersøregionen – søgt at ændre Sveriges traditionelle neutralitetspolitik til en solidaritetspolitik hvilende på eksistensforsvarets koncept⁴⁹. Kredsen havde i løbet af de 5 år, forsvarskommissionen sad, styrket sine positioner i generalstaben og indenfor ledelsen af Sveriges forsvar. Den kunne nu reelt påvirke beslutningsprocessen. Dette slår tydeligt igennem i underkommissionens betænkning. Den omfattende betænkning i to dele analyserede ikke alene

⁴⁶ Informationsudvekslingen synes på dette punkt at have været parallel med den, som gennemførtes med den finske generalstab i efteråret 1933 og i løbet af det følgende forår. Jfr. Turtola, p. 156 ff.

⁴⁷ »Rapport över förhandlingar med danska generalstaben oktober 1933«.

⁴⁸ »f.n. onödigt«. Blyantspåtegning. Ibid.

⁴⁹ Den senere svenske udenrigsminister Östen Undén hævdede eksempelvis, at sanktionsforpligtelsen i NMT-kredsens fortolkning udelukkende tjente som en maskering af tankerne om et svensk-finsk forsvarsforbund. Östen Undén, *Två försvarsutredningar*, Stockholm 1930, p. 399 ff. Se tillige Arvid Cronenberg, »Kretsen kring Ny Militär Tidskrift. En studie i militär opinionsbildning 1927-1929«. I *Aktuellt och Historisk* 1974, p. 96.

de forskellige mulige krigssituationer, men behandlede også det svenske forsvars freds- og krigsorganisation med henblik på at skabe en mere bevægelig og ildkraftig operativ enhed. Dette var på linie med de nyere forestillinger om en mobil krigsføring, der blev udviklet efter den første verdenskrig omkring Fuller og Liddle Hart i England, de Gaulle i Frankrig og – senere – Guderian i Tyskland⁵⁰. Det understreger, at NMT-kredsen var visionære innovatorer. Derved var de i stand til at gå udenfor de nationale begrænsninger. Selvom hovedindtrykket af betænkningen er en fagmilitær redegørelse, så er både målsætning og argumentation klart politisk. Et vægtigt forsøg på at påvirke politikerne i retning af en ny og mere aktiv forsvarspolitik. At erstatte neutralitetsforsvaret med et solidaritetsforsvar. Sveriges forpligtelser indenfor Folkeforbundets kollektive sikkerhedssystem åbnede netop muligheder herfor.

I afsnittet »Sveriges försvar genom sanktionsingripande«⁵¹ drøftede den militære underkommission Folkeforbundets sanktionssystem herunder implikationerne af den militære sanktionsforpligtelse. Kommissionen betonedede, at militære sanktioner var afhængige af medlemsstaternes indbyrdes solidaritet og adgangen til militære magtmidler. Folkeforbundets artikel 16 foreskrev, at forbundsrådet »shall recommend to the several Governments concerned what effective military, naval or air force« de enkelte medlemmer skulle bidrage med til de væbnede styrker, for at »protect the covenants of the League«⁵². Den militære sanktionsforpligtelse ville altså hvile på de stater, der var mest berørt af krigshandlingerne. Dette forbehold var i overensstemmelse med den reservation, Sverige havde udtrykt inden sin tiltrædelse af Folkeforbundet i 1920. Det hed heri, at forbundsrådet først og fremmest burde henvende sig til de stater, der p.gr.a. deres geopolitiske stilling havde størst interesse i at få fredstilstanden genoprettet⁵³.

På baggrund af disse almene overvejelser behandlede underkommissionen de mest sandsynlige situationer, hvor Sverige kunne blive opfordret til at deltage i et sanktionsindgreb. Det var, hvis Sovjet rykkede frem til Den botniske Bugt, eller hvis Tyskland besatte Danmark. Indgreb i Finland og på Sjælland blev sidestillet og prioriteret klart højere end et indgreb i Estland-Letland eller på Jylland-Fyn. Kommissionen fremhævede igen Sjælland som muligt tysk springbræt ved operationer mod

⁵⁰ Carl-Axel Gemzell, *Organization, Conflict and Innovation. A Study of German Naval Strategic Planning 1888-1940*, Lund 1973, p. 252 ff.

⁵¹ Den militære underkommissions slutrapport, 1935. GA/CA, I. avd., HA:1, KrA.

⁵² Folkeforbundets artikel 16, stk. 2.

⁵³ Kungl. Maj:ts proposition 90/1920.

Sverige: »... ett tysk besittningstagande av Sjælland (är) det farligasta utgångsläget för tyska företag mot Sverige«⁵⁴.

I den scenarietegning som lå til grund for planlægningen af krigssituation syd og dermed for et indgreb på Sjælland, udelukkede de svenske militære planlæggere et isoleret tysk angreb. De mente imidlertid, at Tyskland ville kunne indlede en art præventivkrig via de danske øer, hvis landet var i tvivl om troværdigheden af Sveriges neutralitet. Desuden blev den mulige udnyttelse af Sydsverige som baseområder ved fjendtlige operationer mod Tyskland fremhævet som motivation for et angreb.

Underkommissionen understregede, at de gunstigste forudsætninger for at gennemføre en tysk aggression mod Sydsverige ville være efter, at Sjælland var erobret. Operationen fik da nærmest »karakteren af en flodövergang«⁵⁵. Kommissionen mente endog, at et tysk angreb »av større omfang mot Sverige i stort sett kunna betraktas som mindre sannolika«, hvis de danske øer ikke var taget i besiddelse⁵⁶. Mens et direkte forsvar af Sveriges Øresundskyst krævede omkring 3 operative enheder, så skulle »ett upptagande av det svenska försvaret redan på Sjælland medföra, att en kraftinsats av *en-två* operativa enheter bedömas som en tillräcklig förstärkning av det danska försvaret för att erhålla trygghet mot tyska landstigningsföretag« på svensk grund⁵⁷. Det var således knapt så meget udtryk for nordisk solidaritet, som for svensk egeninteresse, når den militære underkommission kunne anbefale et svensk sanktionsindgreb på Sjælland.

Underkommissionen fulgte i sin skitsering af en intervention på Sjælland resultaterne af de undersøgelser, som centralafdelingen havde gennemført 1932-1933. Den mente, at en tysk landgangsoperation næppe ville overstige 2 divisioner. På denne baggrund vurderede militærkommissionen, at der ville være gode muligheder for »med en indsats av 3-4 sanktionsdivisioner snabbt framkalla ett avgörande till dansk fördel«⁵⁸, forudsat at de svenske stridskræfter kunne blive sat ind på et tidligt tidspunkt af begivenhedsforløbet. Denne præcisering hang sammen med, at man fra svensk side vurderede, at det danske forsvar kun ville være i

⁵⁴ GA/CA/Serie F, 1930 års försvarskommission, A IV:62, KrA.

⁵⁵ »Grunder för försvarsväsendets struktur, omfattning och krigsberedskap«, p.213. GA/CA, I. avd., HA:1, KrA.

⁵⁶ Ibid., kap. V.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Den militære underkommissions slutrapport, 1935, p.299-315. GA/CA, I. avd., HA:1, KrA. Den militære underkommission bruger i flæng betegnelsen »Sanktionsdivision« eller »fördelning«. Den svenske betegnelse for en operativ enhed - fördelning - svarer normalt til 20.000 mand. 1-2 fördelning ækvivalerer m.a.o. 3-4 sanktionsdivisioner.

stand til at holde Sjælland i tre uger. Skulle indgrebet derfor have virkning, måtte det enten sættes ind præventivt, eller også forudsætte at de svenske styrker allerede var mobiliseret og koncentreret i Skåne. Det blev tilføjet, at overskibningen af de svenske styrker kunne sikres ved opstilling af luftværns- og kystartilleri evt. suppleret med tilsvarende danske sikringsforanstaltninger, samt ved minering af sejlrenderne gennem Øresund. Tyske luftangreb mod transportskibene kunne på effektiv vis afvises ved hjælp af »de svenska bombförbandens operationer« (iflg. datidens svenske militære tankegang var midlet mod fjendtlige luftangreb bekæmpelse af fjendens flybaser i langt højere grad end operative indgreb v.h.a. luftværnsartilleri og jagerfly⁵⁹). Det blev desuden pointeret, at det ville få stor strategisk betydning, hvis engelske eller franske slagskibe kunne holde tyske søstridskræfter syd for Kattegatlinien: Sjællands Rev-Hjelm. Derved ville der være sikkerhed for, at tyskerne ikke kunne gribe ind mod overskibningen i den nordlige del af Øresund⁶⁰.

Underkommissionen konkluderede, at en svensk deltagelse i forsvaret af Sjælland eller Finland ville have væsentlig betydning for Sveriges eget forsvar. Der ville være klare strategiske fordele i et fremskudt forsvar – at forsvaret blev forskudt fra Torne elv til Systerbäck, eller – som det synes – fra Skåne til Tunc-stillingen. Det var dog uomgængeligt, at det svenske forsvar, samtidig med at det deltog i sanktionsindgreb, »även skall kunna trygga svenskt territorium mot fientliga angrepp«⁶¹.

I sammenfatningen understregede underkommissionen, at mulighederne for at gennemføre et effektivt indgreb ville være til stede, hvis – med tydelig henvisning til NMT-kredsens argumentation i det foran omtalte programskrift »Antingen – Eller« – Sveriges forsvar blev tilpasset de krav, som forsvaret af rigets frihed krævede. Efter underkommissionens opfattelse ville en udvidet felthær på 8 fördelningar kunne udfylde denne opgave, idet kommissionen dog som minimum kunne acceptere en hær på 6 operative enheder.

Forsvarskommissionens betænkning. Det hemmelige sanktionskapitel

Efter næsten fem års arbejde afgav den svenske forsvarskommission den 30. juli 1935 sin fem bind store betænkning. Betænkningens første del

⁵⁹ Carl-Axel Wangel (red.), Sveriges militära beredskap 1939-1945, Köping 1982, p. 28 f. (Wangel).

⁶⁰ Den militære underkommissions slutrapport, 1935. GA/CA, I. avd., HA:1, p. 299-315. Se desuden GA/CA/Serie F, 1930 års försvarskommission, A IV:22, KrA.

⁶¹ Den militære underkommissions slutrapport., kap. IX.

indeholdt de overordnede forsvarsprincipper. Denne dels niende kapitel – »Sveriges försvar genom sanktionsingripande« – var betænkningens korteste. Bortset fra visse almene betragtninger vedr. sanktionsproblematikken var forsvarskommissionens overvejelser herom blevet klassificeret. De blev i form af et hemmeligt bilag til kommissionsbetænkningen⁶² siden fremsendt i 30 nummererede eksemplarer til forsvarsministeren, Ivar Vennerström.

I den offentliggjorte betænkning blev det slået fast, at Sverige havde en strategisk interesse »av första ordningen«⁶³ i at opretholde status quo i Østersøområdet. Derved, og fordi det – iflg. kommissionen – var sandsynligt, at Folkeforbundet ville rette henvendelse til Sverige om deltagelse i evt. militære sanktioner i området, havde forsvarskommissionen ikke kunnet undlade også at underkaste spørgsmålet om militære sanktioner en indgående undersøgelse. Som et resultat af disse undersøgelser konkluderede kommissionen, at den forsvarsordning, der blev foreslået også kunne opfylde de krav »som rimligt kunna komma att ställas på svenska militära maktmedel vid sanktionsföretag till hjälp åt vissa nordiska länder«⁶⁴.

Det hemmelige bilag fulgte i hovedtrækkene den militære underkommissions indstilling. En bemærkelsesværdig sejr for hærens og NMT-kredsens forsvarsaktivistiske synspunkter. Som det allerede var fremgået af den offentliggjorte betænkning, var kommissionen principielt positiv overfor svensk deltagelse i militære sanktioner, idet den gik ud fra, at sådanne sanktioner ville være i Sveriges egen interesse. Bilaget behandlede de samme mål for sanktionsindgreb som den militære underkommission: Finland, Sjælland, Jylland-Fyn og de baltiske stater Estland og Letland. Igen blev Finland og Sjælland sidestillet og prioriteret betydeligt højere end de to sidstnævnte indgreb. Et »besittningstagande« af Finland hhv. Sjælland ville – efter forsvarskommissionens opfattelse – udgøre »det farligsta utgångsläget« for et sovjetisk resp. tysk angreb mod Sverige. Et indgreb i Estland eller Letland ville derfor være udelukket, hvis der var risiko for en sovjetisk offensiv mod Finland⁶⁵.

Kommissionen mente, at Sverige – hvis dets forsvar blev organiseret i overensstemmelse med de anbefalinger forsvarskommissionen gjorde –

⁶² »Hemlig bilaga ang(ående) Sveriges försvar genom sanktionsingripande«, sammanfattningen. Försvarsdepartementet, H 64, Riksarkivet, Stockholm.

⁶³ SOU 1935:38, p. 163.

⁶⁴ Ibid., p. 164.

⁶⁵ »Hemlig bilaga angående Sveriges försvar genom sanktionsingripande«. Turtola, p. 139 f.

kunne medvirke i fredsbevarende retning i Norden, ved at dæmme op mod stormagternes stadig mere ekspansionistiske planer.

I bilagets sammenfatning konkluderede forsvarskommissionen, at Sverige med den foreslåede forsvarsordning ville have gode muligheder for at gennemføre et sanktionsindgreb i Finland eller på Sjælland. Navnlig ved et indgreb på Sjælland, understregede kommissionen, var tidsfaktoren afgørende. På grund af det danske forsvars begrænsede størrelse skulle et indgreb enten indsættes præventivt, eller så tidligt i krigsudviklingen, at koncentreringen af sanktionsstridskræfterne ved Tåne-stillingen kunne »vara fullbordad under loppet av den 3. operationsveckan«⁶⁶. I den valgte formulering lå implicit et krav om en betydelig kvantitativ forbedring af Danmarks egen forsvarsevne⁶⁷, som forudsætning for overførsel af et svensk ekspeditionskorps til hjælp ved forsvaret af Sjælland mod en tysk aggression.

Forsvarskommissionens betænkning var grundlaget for en gennemgribende omorganisering af det svenske forsvar. Den medførte en væsentligst kvalitativ men i nogen grad også kvantitativ forbedring af hæren⁶⁸, samt en betragtelig udbygning af det svenske flyvevåben. Efter planen skulle den nye forsvarsorganisation træde i kraft pr. 1. januar 1940.

Bag forsvarsbeslutningen stod de borgerlige partier. Det regeringsbærende parti – Socialdemokratiet – havde tydeligvis ulyst mod forsvarsspørgsmålets aktualisering og ønskede ikke at lægge navn til den oprustning, 1936-forsvarsbeslutningen reelt var udtryk for. Regeringen Hansson valgte derfor at demissionere på et ubetydeligt spørgsmål om tillægspensioner. Baggrunden var dog helt klart at finde i det forsvarspolitiske nederlag. Den socialdemokratiske regering blev i en tre måneders periode afløst af regeringen Axel Pehrsson i Bramstorp (Bondeförbundet).

⁶⁶ »Hemlig bilaga angående Sveriges försvar genom sanktionsingripande«, sammenfatningen.

⁶⁷ Den svenske generalstab vurderede ved gentagne lejligheder, at Danmarks forsvar var ringe kvantitativt, men at kvaliteten var høj. Se f.eks. Sergels vurdering i.f.m. hans deltagelse i Jydske Divisions korpsovelse i efteråret 1933. GA, Utrikesavdelningen, Serie E I g, Militära rese- och studierapporter, vol. 114, KrA.

⁶⁸ Felthæren skulle udvides fra 4 til 6 arméfördelninger, samt en kavalleribrigade. Udvidelsen var dog størst på papiret, idet antallet af infanteriregimenter pr. fördelning blev reduceret fra 4 til 3 og at de fire selvstændige brigader blev nedlagt. Arvid Cronenberg, »Säkerhetspolitik och krigsplanering. Huvudlinjer i arméns operativa planering 1906-1945« (Cronenberg-1986). I Bo Hugemark (red.), Neutralitet och försvar, Stockholm 1986, p. 101 ff.

Hemmelig operativ planlægning

I 1933 begyndte den svenske generalstab at forberede en afløsning for den krigsorganisation, der havde været gældende siden 1928. 1935-1936 blev detaljerne for en provisoricorganisation, der skulle træde i kraft den 1. januar 1937, fastlagt. Den skulle gælde indtil den nye hærordning, med dens seks arméfördelninger og ene kavalleribrigade, kunne træde i kraft pr. 1. januar 1940. En vigtig tilskyndelse til at staben på så tidligt et tidspunkt begyndte planlægningen af en ny krigsorganisation var, at kommunikationsafdelingen samtidig var i gang med at udarbejde et nyt militært tidstabelværk, der også skulle gælde fra 1. januar 1937⁶⁹.

I direkte følge heraf blev det nødvendigt også at gennemgå den operative planlægning. Derved burde den almene forsvarsplan, der var blevet vedtaget i 1927 formelt have været grundlaget; men en række fundamentale forudsætninger – navnlig truslen fra Tyskland – havde ændret sig. I den nye planlægning ville generalstaben desuden udnytte de konklusioner, den militære underkommission var nået frem til.

Arbejdet blev – under stor hemmelighed og fuldstændig uden parlamentarisk indblanding og kontrol – påbegyndt af centralafdelingen allerede i foråret 1934. Dvs. parallelt med afslutningen af de strategiske undersøgelser indenfor underkommissionen. Man kunne have forventet at generalstabschefen, general O. E. Nygren, havde informeret den politiske ledelse om denne operative planlægning, der helt klart lå uden for rammerne af 1927's almene forsvarsplan. Staben vendte imidlertid tilbage til den politik, som den havde praktiseret indtil 1925: at betragte krigsplanlægningen som et internt anliggende for de militære stabe. Arvid Cronenberg skriver i sin artikel *Kapplöpning med tiden*⁷⁰, at en mulig forklaring på generalstabens adfærd er, at den betragtede 1937's krigsplanlægning som et provisorium, der under alle omstændigheder skulle revideres i forbindelse med etableringen af den nye krigsorganisation, der skulle gælde fra 1940. Desuden ønskede staben ikke at »trække flere veksler« på Socialdemokratiets forsvarsvilje, netop som forsvarskommissionen var inde i den sidste, men afgørende fase.

Det fremgår af centralafdelingens materiale, at man i foråret 1934 forberedte forskellige mulige krigssituationer, bl.a. krigssituation Tyskland. I denne situation skulle I., III., IV. og VI. arméfördelning,

⁶⁹ Ibid., p. 108 ff.

⁷⁰ Cronenberg, »Kapplöpning med tiden. Svensk krigsorganisation och krigsplanering« (Cronenberg-1989). I Bo Hugemark (red.), Stormvarning. Sverige inför andra världskriget, Stockholm 1989, p. 108.

kavalleribrigaden og det 8. infanteriregiment koncentrerer i Skåne, hvor fortsatte koncentreringstransporter kunne forberedes for overførsel af to fordelinger m.m. til Sjælland⁷¹.

I juni 1935 blev der fremsendt en orientering til samtlige arméfördelingschefer om hovedlinierne i denne planlægning, og i juli samme år blev anvisninger på transportplanlægningen overdraget til kommunikationsafdelingen. Planlægningen gjaldt 1937-krigsorganisationen og skulle ligesom denne træde i kraft den 1. januar 1937. Den omfattede i alt fire mulige krigssituationer:

Krigssituation 1 beskrev en situation hvor Sverige i tilfælde af et sovjetisk angreb på Finland på Folkeforbundets opfordring kunne intervenere til Finlands fordel.

Krigssituation 2 var et direkte sovjetisk angreb på Sverige over Østersøens nordligere del mod kyststrækningen mellem Stockholm og Bråviken.

Krigssituation 3, der af de svenske militære planlæggere blev anset for den mest sandsynlige, beskrev et direkte sovjetisk angreb på Sverige via den svensk-finske grænse og over Den botniske Bugt⁷².

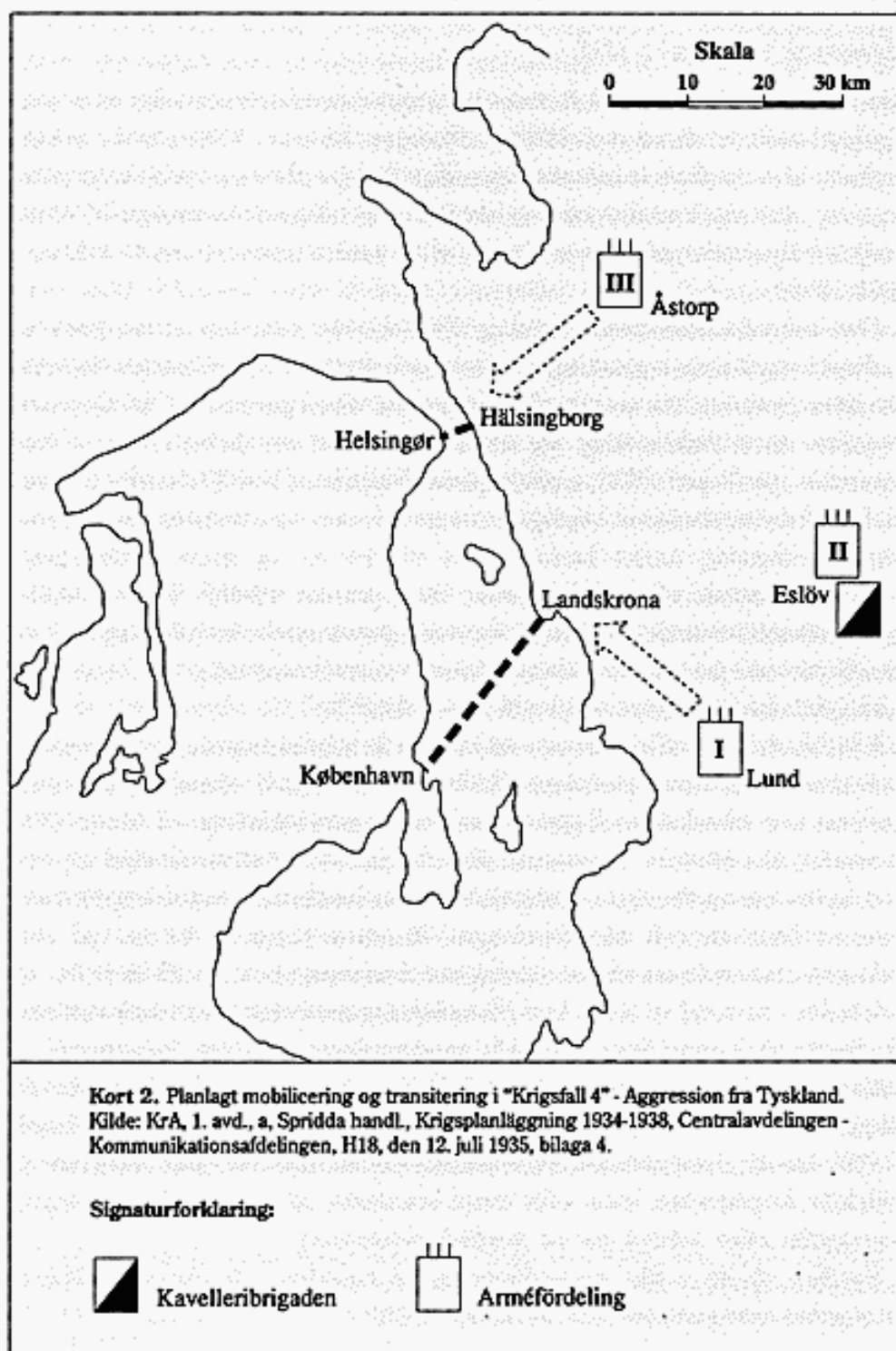
En nyhed i forhold til 1927-forsvarsplanen var, at den svenske generalstab tog krigssituation Tyskland, eller »krigssituation 4«, som den nu blev omtalt, op. Dette var, som det allerede er beskrevet ovenfor, en naturlig konsekvens af det omfattende strategiske undersøgelsesarbejde, der var gennemført indenfor rammerne af forsvarskommissionen. Og det var netop disse undersøgelser, der uden væsentlige ændringer blev anvendt i scenarietegningen.

I følge generalstabens planlægning af denne krigssituation skulle I. armékåren, der i dette tilfælde bestod af I., III.-V. arméfördelning samt kavalleribrigaden og det 7. infanteriregiment, koncentrerer i Skåne. Det hedder imidlertid, at »urlastningen« af I. og III. arméfördelning kunne »lægge(s) fram till« Malmø og Helsingborg for overførsel »till Sjælland«. I. arméfördelning, der bestod af 6., 11. og 16. infanteriregiment, skulle koncentrerer ved Åstorp, mens III. arméfördelning, der bestod af 9., 15. og 17. infanteriregiment, skulle koncentrerer ved Lund⁷³. Den foreslåede koncentrering og den planlagte transitering fremgår af kort 2.

⁷¹ »Förslag I till grunder för planläggningen av lantstridskrafternas användning f.o.m. 1937«, den 1. maj 1934, GA/CA, I. avd., Spridda handl(ingar), Krigsplannläggning 1934-1938, KrA.

⁷² Cronenberg-1989, p. 112 ff.

⁷³ »Grundläggande uppgifter för transporter i 1937 års mobiliseringsverk«, den 12. juli 1935. GA/CA, I. avd., a, Spridda handl., Krigsplannläggning 1934-1938, Centralavdelningen-Kommunikationsavdelningen, H18, bilaga 4, KrA.

Ehrensvärds nye udspil i 1938

NMT-kredsen havde med forsvarskommissionens arbejde nået et af sine vigtigste mål: at få en nyordning af landets forsvar. Ville det nu lykkes kredsen bl.a. at få den svenske regerings accept af en operativ krigsplanlægning, der også omfattede overførsel af et ekspeditionskorps til Danmark på lignende måde som – men af en anden størrelse end – i krigen 1848-1850?

Den svenske forsvarsbeslutning 1936 havde som nævnt medført en kvalitativ og i nogen grad også kvantitativ forbedring af landets forsvar. Desuden indebar forsvarsbeslutningen en omorganisering af forsvarsmagtens øvre ledelseslag, og etableringen af en fælles øverste forsvarsstab, pr. 1. juli 1937, under generalløjtnant Olof Thörnells ledelse. Blandt forsvarsstabens vigtigere opgaver var en revision af hærens krigsplanlægning under hensyntagen til den ny og mere omfangsrige krigsorganisation, der skulle gælde fra 1. januar 1940⁷⁴. Staben skulle desuden samordne de forskellige forsvarsgrenes operative planlægning og udarbejde en ny almen forsvarsplan⁷⁵ som erstatning for den, der principielt havde været gældende siden 1927⁷⁶.

I forbindelse med revisionen af hærens krigsplanlægning udarbejdede forsvarsstabens arméoperationsafdeling – der m.h.t. resort og personer stort set var identisk med generalstabens centralafdeling – i marts 1938 en studie, der beskrev Danmarks forsvar, dets evne til at modstå en evt. tysk aggression og Sveriges muligheder for at undsætte landet. »Sjællandsplanen« blev derved ført frem igen. Studien byggede fortsat på den militære underkommissions strategiske undersøgelser fra 1933-1934, og indeholdt i forhold til disse kun én væsentlig ændring: Et svensk initiativ på Sjælland kunne ikke længere gennemføres indenfor rammerne af Folkeforbundets nu kuldsejlede sanktionssystem. Netop denne option fik således en ny dimension. En overførsel af svenske stridskræfter på indtil 60.000 mand, som studien anbefalede, havde ikke længere karakter af kollektiv forpligtelse; men ville være resultatet af en egentlig strategisk overvejelse eller udtryk for en nordisk solidaritet!

Studien skulle – iflg. en vedtegning på forsiden – forelægges »H K H Kronprinsen-regenten« den 26. marts 1938⁷⁷.

⁷⁴ Wangel, p. 30 ff.

⁷⁵ Erik Nordberg, »En överbefälhavare över rikets försvarskrafter. Den högsta militära ledningen 1915-1939« i *Meddelanden från Krigsarkivet IX*, Uddevalla 1982, p. 172 f.

⁷⁶ Cronenberg-1986, p. 120.

⁷⁷ »Utredning om Danmarks militära motståndskraft gentemot tyska anfallsföretag«. I *Utrikesdepartementet, Stockholm (UD): HP 10 D*, vol. 779.

Som det blev omtalt ovenfor, var den operative planlægning hidtil blevet betragtet som et internt militært anliggende. I slutningen af maj blev spørgsmålet imidlertid taget op over for de politiske beslutningstagere. Det skete i et koncept til »VPM angående undersøkelser rörande möjligheter till interskandinaviskt militärt samarbete« udarbejdet af Ehrensvärd, nu chef for stabens arméoperationsafdeling.

VPM'et skulle bruges som oplæg ved et regeringsmøde den 2. juni, hvor også Thörnell ville deltage. Formålet var at diskutere en række notater vedr. luftforsvarssamarbejde, som forsvarsstaben havde udarbejdet og fremsendt til stats-, udenrigs- og forsvarsministrene i april og maj måned⁷⁸, samt at undersøge om der evt. var andre spørgsmål, der burde overvejes nærmere⁷⁹ med henblik på senere initiativer vedr. det begrænsede militære nordiske samarbejde, som de nordiske udenrigsministre havde diskuteret under et udenrigsministermøde i Oslo den 5.-6. april 1938⁸⁰.

Ehrensvärd spurgte i konceptet⁸¹, om der ikke allerede nu og i lighed med andre nordiske forsvarsproblemer – først og fremmest Ålandsspørgsmålet – burde gennemføres en undersøgelse af »betingelserna för ett svenskt ingripande till Danmarks stöd för tryggandet av Sjælland«. Han understregede, at en hjælp til Danmark »av militärtekniska skäl« ikke kunne »utsträckas längre än« hertil! Ehrensvärd mente, at det i visse situationer burde overvejes, »om Sverige skall vara berett att militärt understödja Danmark«, dvs. Sjælland (min anm.). Han foreslog, at man, ved forhandlinger med danskerne, skulle »söka vinna klarhet i vilka krav, som härvid skulle komma att ställas på svenska försvarskrafter«; men mente dog ikke, at svensk militær hjælp havde sin berettigelse, med mindre »det danska försvaret stärkes«⁸².

Ehrensvärd gav Boheman en kopi af konceptet. Det var om søndagen den 29. maj⁸³. Dagen efter havde Boheman en samtale med Ehrensvärd. Han havde drøftet Ehrensvärds VPM med udenrigsminister Sandler, der mente at »frågan om Sjælland« burde »strykas«. Angiveligt fordi det var

⁷⁸ »VPM rörande svensk-danskt samarbete i fråga om luftförsvaret«, den 6. maj 1938 og »VPM rörande vissa förhandlingar, som förts mellan svenska och danska generalstaberna 1933-1937, angående eventuellt samarbete mellan luftbevakningsorganisationerna«, den 19. april 1938. UD: HP 10 D, vol. 779.

⁷⁹ Ehrensvärds optegnelser, den 29. maj 1938. I Ehrensvärds arkiv.

⁸⁰ Sjöqvist, p. 227 ff.

⁸¹ For de følgende afsnit se Wahlbäck-1967, p. 244, samt Wahlbäck-1964, p. 374 f.

⁸² Ehrensvärds optegnelser, den 31. maj 1938. Ehrensvärds koncept til »VPM angående undersøkelser rörande möjligheterna till interskandinaviskt militärt samarbete«. Forsvarsstabens hemliga handlingar, Arméoperationsavdelningen, Serie F, IV, f1, KrA.

⁸³ Ehrensvärds optegnelser, den 29. maj 1938.

af en anden – og mere omfattende – karakter, end hvad der var hensigten med regeringsdrøftelsen, nemlig samarbejde mellem luftforsvarene⁸⁴. Boheman tilføjede i en senere samtale med Ehrensvärd, at der muligvis kunne blive tale om, at man ville diskutere initiativer vedr. Øresund, »för att kompensera det som var viktigt, Ålandsundersökningarna«⁸⁵. Denne tilføjelse betoner, at i hvert fald Boheman fandt det politisk nødvendigt at holde visse begrænsede samarbejdsspørgsmål åbne for at balancere det finske engagement. Dog at det var dette, der nu stod i centrum for opmærksomheden.

Også udenrigsminister Sandler synes at have været af denne opfattelse: I en radiotale den 4. april 1938 havde han opfordret til at undersøge mulighederne for koordination mellem »alla, resp(ektiva) flera nordiska länders värnkraft« på »begränsade områden och spörsmål«⁸⁶. En efterfølgende diskussion under det nordiske udenrigsministermøde i Oslo den 5.-6. april, viste imidlertid, at Sandler ganske vist var interesseret i militær koordination; men kun på et lavt og uforpligtende niveau. Dette gjaldt dog ikke Ålandsspørgsmålet⁸⁷. Allerede den 4. april havde han haft en indledende samtale med den finske udenrigsminister Rudolf Holsti herom, og den 19. maj blev egentlige politiske forhandlinger indledt i Stockholm⁸⁸.

I det endelige VPM var Sjællandsspørgsmålet udeladt. Med hensyn til Øresund foreslog forsvarsstaben, at Sverige »genom överläggningar med vederbörande danska myndigheter«, undersøgte mulighederne for en koordineret og »effektivt tryggande av Öresund«⁸⁹. Det må have været relativt vidtgående militære foranstaltninger, såsom koordineret luftartilleri og minering af Sundets munding, forsvarsstaben har haft i tankerne. De mere begrænsede samarbejdstiltag, f.eks. gensidig luftmeldetjeneste, blev omtalt selvstændigt i memorandummet. Regeringsmødet førte imidlertid ikke til nogen beslutning om initiativer til sikring af Øresund. Hverken dette spørgsmål eller spørgsmålet om egentlig militær hjælp til Danmark blev siden rejst i et politisk forum. Derimod var den svenske regering meget velvilligt indstillet overfor fælles finsk/svenske initiativer

⁸⁴ Ibid., den 30. maj 1938.

⁸⁵ Ibid., den 31. maj 1938.

⁸⁶ Rickard Sandler, *Strömväxlingar och lärdomar*, Stockholm 1938, p. 97.

⁸⁷ Referat af udenrigsministermødet i Oslo, den 5.-6. april 1938. UD: HP 20 D, vol. 979. De eksisterende referater fra 1930'ernes udenrigsministermøder har divergerende meningsindhold. For en udførlig redegørelse for denne problematik se Gregersen-1988, p. 44 f.

⁸⁸ Wahlbäck-1964, p. 55 ff, samt p. 64 ff.

⁸⁹ »VPM angående undersökningar rörande möjligheterna till interskandinaviskt samarbete«, den 2. juni 1938. UD: HP 10 D, vol. 779.

til Ålandsøernes sikring og overfor de forskellige interskandinaviske samarbejdsspørgsmål vedr. luftforsvaret. Mht. sidstnævnte ville man tænke »över saken och regeringens beslut skulle sedermera meddelas«⁹⁰.

Forsvarsstaben vendte ikke siden tilbage til spørgsmålet om overførsel af et ekspeditionskorps til Sjælland. Ehrensvärd synes nu også definitivt at have opgivet spørgsmålet. Således skriver han i sin dagbog den 30. september 1938, at »Danmark ... enligt min uppfattning icke längre (är) att räkna med i militärpolitiskt avseende i vad rör Norden ... Själva vilja de icke göra något och förmå ju också, om det hela ses såsom det kanske bör ses, såsom ett rent isolerat problem, skäligen litet«⁹¹.

På lignende måde hedder det i et promemoria fra forsvarsstabens marineoperationsafdeling i december 1938, at »med hänsyn till Danmarks utsatta läge, svaga försvar och till synes splittrade försvarsvilja synes det för närvarande ej kunna komma ifråga att umgås med tanken på ett svenskt-danskt samgående«⁹². Tilbage af det dansk-svenske militære samarbejde var kun spørgsmålet om udarbejdelse af fælles flykort, gensidig luftmeldetjeneste m.v. Dette samarbejde blev formaliseret i en række aftaler mellem den danske generalstab og den svenske forsvarsstab i efteråret 1938. Men ingen af aftalerne blev nogensinde effektueret. 1930'ernes dansk-svenske militære samarbejde bar reelt aldrig nogen frugt.

Foreløbige konklusioner

I det hemmelige bilag til den svenske forsvarskommissions endelige betænkning fra efteråret 1935 hedder det, at Sverige ville have mulighed for at overføre et ekspeditionskorps til Sjælland under visse nærmere forudsætninger. Den svenske generalstab havde ved gentagne lejligheder peget på ønskværdigheden af et øget dansk forsvar. I bilaget havde den fremhævet, at den manglende danske forsvarsevne begrænsede sanktionsstyrkernes muligheder. Overførslen af stridskræfter til Sjælland skulle senest være tilendebragt i løbet af den 3. operationsuge for at have effekt. Selvom det således ikke siges direkte, er det dog tydeligt, at forudsætningerne for et dansk-svensk militært samarbejde fra svensk side var, at Danmark oprustede⁹³.

⁹⁰ Ehrensvärds optegnelser, den 2. juni 1938.

⁹¹ Ibid., den 30. september 1938.

⁹² »PM angående Öresundsproblemet«, den 21. december 1938. Forsvarsstabens hemliga handlingar, Marinoperationsavdelingen, F II:3:1, KrA.

⁹³ »Hemlig bilaga angående Sveriges försvar genom sanktionsingripande«, sammanfattningen.

I en samtale med den engelske udenrigsminister, Anthony Eden, den 7. april 1937, berørte Stauning dette krav, men også de krav Danmark måtte stille. Stauning understregede, at det var meningsløst at tale om militært samarbejde mellem de skandinaviske lande »without some mutual assistance arrangement«. Danmark havde ikke været parat til at tage »certain steps of a military character which the Swedish General Staff had asked for«, fordi Sverige ikke selv havde været parat til at give Danmark »a guarantee ... if attacked«⁹⁴. Forudsætningen for et dansk-svensk samarbejde var m.a.o. dels, at Danmark var villig til at opruste, dels at Sverige gav Danmark en bindende garanti om støtte i krig.

Vi kan således konkludere, at de initiativer og forhandlinger om et dansk-svensk militært samarbejde, som vi har belyst i denne artikel, fra starten var belastet med to svære odds. Det ene var Danmarks uvillighed til at opruste. Det andet var Sveriges ulyst mod at binde sig overfor Danmark. Her kom bl.a. interessen for en sikring af Ålandsøerne ind i billedet, men også interessen for et bredere nordisk samarbejde.

Staunings udtalelse overfor Eden viser, at han må have kendt til de dansk-svenske generalstabsforhandlinger i 1933. Dette rejser spørgsmålet om i hvilket omfang disse forhandlinger skete med Staunings viden og vilje. Den 17. oktober 1933 gjorde Stauning sine kendte udtalelser om Nordens grænse. Stauning sagde bl.a., at en »betydningsfuld Opinion staar ganske sikkert sammen med os, thi Landegrænsen imod Syd, den er, som det saa ofte er sagt, Nordens Grænse, og et Overgreb her vil være Nordens, hele Nordens Sag... Ingen tænker paa at formindske disse Landes Selvstændighed og ingen tænker paa militære Alliancer; men just de selvstændige Stater i Norden vil desuagtet være i Stand til at etablere et Samarbejde og en fælles moralsk Front, som ikke vil være uden Værdi for os her i Landet«⁹⁵. Denne udtalelse kan muligvis tolkes som en – meget forsigtig – positiv markering i sagen. Dagen før, den 16. oktober, havde Stauning et møde med With⁹⁶, hvor de kan have diskuteret mulighederne for at opnå svenske militære garantier. Reaktionen fra svensk side tydede imidlertid på, at generalstabsforhandlingerne skete uden den svenske regerings viden. Hvilket muligvis er grunden til, at Stauning senere, i sin samtale med den svenske statsminister P.A. Hans-

⁹⁴ »Danish foreign policy«, FO 371/121075, Foreign Office (Public Record Office), London.

⁹⁵ Rigsdagstidende: Folketingets Forhandlinger 1933-34, sp. 129 f.

⁹⁶ Staunings lommebog for Rigsdagssamlingen 1933-34, Staunings arkiv, kasse 2. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

son, den 25. oktober, hævdede, at han ikke sigtede til et forsvarspolitisk samarbejde med sine udtalelser i Folketinget⁹⁷.

Til Den parlamentariske Kommission forklarede P. Munch, at der aldrig var »fremkommet noget ... fra den svenske Regering og Rigsdag« med hensyn til »Sikring af Danmark«⁹⁸. Ehrensvärd skrev et brev til Ebbe Gørtz i midten af juni måned 1938 for at advare denne om en forestående svensk demarche vedr. begrænsede militære samarbejdstiltag⁹⁹. I sine dagbogsoptegnelser forklarer Ehrensvärd, der synes at have betragtet Munch som den egentlige hindring for et tættere militært samarbejde med danskerne, at han ved denne forhåndsorientering ville forhindre, at Gørtz »blev satt i en ubehagelig situation från Munchs sida på grund av föregående underhandlingar«¹⁰⁰. Dette tyder på, at Munch var blevet holdt uvidende om de dansk-svenske militære forhandlinger. Hans egen holdning til et forpligtende nordisk samarbejde synes da også at tale for, at de personer, der havde kendskab til de militære kontakter, så længe som muligt måtte ønske at holde ham uvidende om dem.

Spørgsmålet om en svensk intervention på Sjælland blev efter 1933 ikke mere genstand for forhandling mellem den danske og svenske generalstab. Indtil april 1936, hvor Ehrensvärd sammen med kaptajn Åkerman drøftede koordination af luftmeldetjenesterne og fælles mørklægning i Øresundsområdet med oberst Helge Bennike og kaptajn Erik Andersen Hoffman fra den danske generalstab¹⁰¹, var der alene tale om brevlig kontakt mellem repræsentanter for de to stabe. Kontakternes formål var hovedsageligt stærkt begrænsede militære samarbejdstiltag. Samtidig medførte de brevlige kontakter, at der efterhånden blev udviklet et uformelt forum – navnlig mellem Rappe, Ehrensvärd, Bennike og Gørtz – hvor især indenrigs- og forsvarspolitiske spørgsmål, samt politiske nøglepersoner og deres politiske adfærd blev grundigt analyseret og diskuteret.

Centralafdelingen i den svenske generalstab arbejdede dog videre med spørgsmålet om overførsel af et ekspeditionskorps til Sjælland og ind-

⁹⁷ Per Albin Hanssons referat af mødet med Stauning, den 25. oktober 1933. UD: HP 20 D, vol. 977.

⁹⁸ Den parlamentariske Kommission, bd. I. København 1946, sp. 580. Munch udtalte sig gentagne gange på denne vis, således ved et møde i Det udenrigspolitiske Nævn den 7. december 1934, hvor han kraftigt imødegik Erik Withs ønsker om koordineret sikring af Øresundsområdet. Referat i UM: 10 D 33.

⁹⁹ C. A. Ehrensvärd - Ebbe Gørtz den 18. juni 1938. I Ehrensvärd arkiv.

¹⁰⁰ Ehrensvärds optegnelser den 18. juni 1938. Ibid.

¹⁰¹ »Rapport over Drøftelser mellem Repræsentanter for den svenske og den danske Generalstab den 25/4 1936«. GA/CA/Serie F, Operationshandlingar, J:D, nr. Ia 6, KrA. Referatet er skrevet af Helge Bennike.

arbejdede i 1934-1935 bl.a. muligheden for et fremskudt forsvar på Sjælland i den svenske krigsplanlægning. Afdelingen har formentlig vurderet, at den har haft de nødvendige informationer for at kunne udarbejde de enkelte krigsstudier og foretage en prioritering af disse. Desuden foregik den svenske krigsplanlægning uden politikernes accept eller viden, hvorfor det må have været i den svenske generalstabs interesse at undgå en officiel tilkendegivelse fra dansk side.

Interessen synes således hele tiden at have været størst fra svensk militær side. I den danske krigsplanlægning har man – efter alt at dømme – ikke på noget tidspunkt arbejdet ud fra en forudsætning om, at Sjællands forsvar kunne støttes på svenske landstridskræfter¹⁰². Dette betyder imidlertid ikke, at man fra dansk *militær* side var imod et samarbejde med svenskerne. De svenske militære akter rummer – som det fremgår af ovenstående – en flittig dansk korrespondence fra årene 1933-1936. En korrespondence der dokumenterer, at den danske generalstab var interesseret i at indgå bindende aftaler m.h.t. luftbevogtning og samtidig mørklægning i Øresundsområdet¹⁰³. I forbindelse med en artikelserie – *Broen til Sverige* – i Berlingske Aftenavis i efteråret 1934, udtalte Erik With sig for opstilling af korresponderende kanonbatterier på den sydlige del af Amager, på Stevns og ved Sundets nordlige indsejling¹⁰⁴, dvs. eksakt de sikringsforanstaltninger som Gørtz ikke havde været i stand til at tilbyde svenskerne under mødet med Rappe næsten præcis et år tidligere. Den kommanderende general synes altså at have været interesseret i en mere forpligtende form for samarbejde med svenskerne, i hvert fald på dette begrænsede område.

På svensk side fortsatte overvejelserne om – under givne omstændigheder – at overføre et ekspeditionskorps til Sjælland helt op til 1938. Den kollektive sikkerhedspolitik havde da spillet fallit og en ny magtsituation var opstået ved Østersøen, hvor Tysklands voksende militære styrke gjorde sig gældende og skræmte de skandinaviske lande til tilbageholdenhed og eftergivenhed overfor naboen i syd¹⁰⁵.

¹⁰² Olsen, p. 52 ff. Iflg. Olsen udelukkede Erik With (i 1937) ikke fremmed hjælp i form af flåde- og flyverstøtte. Hjælp i form af hærstyrker var derimod - efter hans mening - ikke sandsynlig. *Ibid.*, p. 81.

¹⁰³ GA/CA/Serie F, Operationshandlingar, J:D («Krigsfall Danmark»).

¹⁰⁴ Berlingske Aftenavis den 6. oktober 1934.

¹⁰⁵ Patrick Salmon, «Anglo-German Commercial Rivalry in the Depression Era; The Political and Economic Impact on Scandinavia 1931-1939», i Von der Konkurrenz zu Rivalität: Das britisch-deutsche Verhältnis in den Ländern der europäischen Periferi 1919-1939, ed. Marie-Luise Recker, Stuttgart 1986, p. 101-141.

SUMMARY

A Swedish Expeditionary Corps to Denmark? The 1933 Swedish-Danish General Staff Negotiations: Background, Course and Follow-up

While contacts between the Finnish and Swedish general staffs and Swedish plans for military assistance to Finland prior to World War II have received thorough treatment in a number of works, professional historians have given only scant attention to the Swedish general staff's contacts with its Danish counterpart and the deliberations of the Swedish general staff on relieving parts of Denmark in the case of a German attempt to invade the country.

The present study is based almost exclusively on Swedish sources. There is practically nothing in Danish source material on the subject of military contacts between Denmark and Sweden. The reason for this is, first and foremost, the order given by the Danish high command immediately after the German occupation on 9 April 1940 to burn all documents reflecting an inimical stance towards Germany.

The Swedish sources, on the other hand, copiously document the fact that from the winter of 1932/33 the Swedish general staff's central department, whose functions included the army's operational planning, was seriously working on plans to move a large Swedish expeditionary force to Danish territory in the case of German aggression or the threat of aggression. The planning was done within the framework of a study then being conducted by a Swedish commission on defence. The general staff's central department worked out a total of nine plausible war scenarios which on the basis of the League of Nations's Article 16 would make it necessary or desirable for Swedish forces to participate in military sanctions. Explicit linkage to the League sanction system was primarily aimed at legitimising a more active defence policy and making it politically palatable. The central department itself pointed out that the scenarios involving Finland and Zealand were in a class apart, since the situation in these two cases would have the greatest implications for the defence of Sweden.

The central department's negotiations with the Danish general staff were in progress as early as May 1933. The Danish general staff was represented by its department head, Col. Ebbe Gørtz, and a member of its intelligence section, Capt. Gullak Gullaksen. The May meeting was followed by one like it in October of the same year. The purpose of these talks on the part of the Swedes was primarily to gather more reliable information for use in the strategical studies being conducted by the commission on defence, and secondarily to reach prior agreement with the Danes on logistics in the case of deployment of Swedish troops on Danish territory.

With the information provided by the Danish and Finnish general staffs and on the basis of the agreements that had been reached with both, the central department carried out a number of so-called sanction warfare studies. These were included as a secret appendix to the final version of the defence commission's report in the autumn of 1935. With regard to a relief operation in Denmark the department calculated with an expeditionary force of up to 60,000 men (sic!) for rapid emplacement around the »Tune-position« on the outer periphery of the Copenhagen area, where the ultimate defence of Zealand would take place.

The communications department of the Swedish general staff estimated that troop transport across the Sound via Helsingborg/Elsinore and Malmö/Copenhagen could begin within twelve hours, if the Swedish troops were already mobilised and concentrated in Scania, and that the whole operation of transporting 60,000 troops and their supplies across to Zealand would be completed on day nine.

The Swedish general staff's operational planning, begun in 1934, was carried out in great secrecy and with no parliamentary participation or control. By the summer of 1935 plans for the dispatch of Swedish troops to Zealand were still contingent on a so-called "war situation IV": a German attack.

According to the transportation tables worked out by the communications department in July 1935, the 1st and 3rd Divisions could be re-encamped in Malmö and Helsingborg, and from here the two units could be ferried over to Zealand. Thus, without awaiting the outcome of the defence commission's work, the Swedish general staff began operational planning on the basis of the commission's sanction warfare studies.

This particular option was, nevertheless, dropped in the course of further warfare planning, apparently because of a lack of confidence in Denmark's determination to defend itself. But in March 1938 the Swedish general staff revised the part of the sanction warfare study that dealt with assistance in the defence of Zealand. The option had taken on a new dimension, because the sanction system, which had provided the framework for its deployment of 60,000 troops, lay in ruins. Furthermore, it soon became clear that a military commitment to Denmark found little support among Swedish politicians because of the uncertainty of Denmark's ability and determination to defend itself and because of the uncertainty of the whole military situation. By the time of the Munich Agreement in September of that year, the Swedish military planners had already dropped the idea of an advanced defensive position on Zealand. The basic prerequisite of the option, Denmark's ability to pin down the German amphibious forces for as long as a week, was no longer considered realistic. The Swedish military leadership therefore decided that in case of a German attack, Sweden's line of defence would be in Scania.

Translated by MICHAEL WOLFE